

o sklepih tega sestanka je tudi omenjeno, da bodo na novo vložili pravila za podružnico Kranj in še posebej za Škofjo Loko glede na to, da bo v bližnji prihodnosti postala Škofja Loka samostojen okraj. Res je kmalu zatem, kot je iz arhivskih podatkov razvidno, banska uprava 21. decembra odobrila pravila podružnici Kranj, medtem ko za Škofjo Loko ni niti podatkov o ustanovitvi podružnice v Brazdi niti ne arhivskega podatka o odobritvi društvenih pravil. Brazda, II/1935, št. 3, nep. str.; št. 9, nep. str.; AS, fond DP, fasc. 6501-6500. — 44. AS, fond Društva, fasc. 5001-6500/1935; fond DP, fasc. 6501-6600, pravila so bila potrjena 20. februarja 1935. Brazda, II/1935, št. 5, nep. str. — 45. AS, fond DP, fasc. 6501-6600; pravila potrjena 29. aprila 1935; fond Društva, fasc. 1501-6500/1935; Brazda, II/1935, št. 6, nep. str. — 46. Ibid., fasc. 6501-6600, pravila so bila potrjena 3. julija 1935; fond Društva, fasc. 17001-19000/1935; Brazda, II/1935, št. 9, nep. str. — 47. AS, fond DP, fasc. 6501-6600; pravila so bila potrjena 19. avgusta 1935; fond Društva, fasc. 9501-11.000/1935; Brazda, II/1935, št. 9, nep. str. — 48. AS, fond DP, fasc. 6501-6600, pravila so bila potrjena 6. avgusta 1935; fond Društva, fasc. 11001-13000/1935; Brazda, II/1935, št. 11, nep. str. — 49. Ibid., pravila so bila potrjena 1. avgusta 1935; fond Društva, fasc. 19001-21400/1935; Brazda, II/1935, št. 11, nep. str. — 50. Ibid., pravila so bila potrjena 17. septembra 1935; fond Društva, fasc. 21401-27100/1935; Brazda, II/1935, št. 12, nep. str. — 51. Brazda, II/1935, št. 9, nep. str. — 52. Ibid., str. 124-126. — 53. Brazda, II/1935, št. 9, str. 124-126. — 54. Ibid. — 55. Ibid. — 56. Ibid. — 57. Slovenska zemlja, 17. oktobra 1935, št. 4. — 58. AS, fond Društva, fasc. 1-2000/1936; fond DP, fasc. 6501-6600, pravila so bila potrjena 7. januarja 1936; fond Društva, fasc. 1-2000/1936. — 59. Ibid., fasc. 6501-6600, pravila so bila potrjena 10. februarja 1936; Brazda, II/1935, št. 6, nep. str.; III/1936, št. 1, str. 13. — 60. AS, fond DP, fasc. 6501-6600, pravila so bila potrjena 19. februarja 1936; fond Društva, fasc. 5301-7400/1936; 61. Ibid., pravila so bila potrjena 26. februarja 1936; fond Društva, fasc. 5301-7400/1936; Primerjaj Brazda, II/1934, št. 5, nep. str. — 62. Ibid., pravila so bila potrjena 25. januarja 1937; fond Društva, fasc. 1201-2400/1937. — 63. Jutro, 12. septembra 1938, št. 37 (ponedeljsko). — 64. Ibid. — 65. AS, fond DP,

fasc. 6501-6600, pravila so bila potrjena 4. maja 1939; Primerjaj Slovenski gospodar, 30. avgusta 1939, št. 35. Notica Podružnice ZAKŠ pri Sv. Lenartu v Slovenskih goricah. — 66. AS, fond DP, fasc. 6501-6600, pravila so bila potrjena 18. aprila 1940; Primerjaj Murska krajina, 23. junija 1940, št. 25 (vabilo na sestanek članov podružnice ZAKŠ). — 67. AS, fond Kmetijska zbornica, fasc. 1-600/1938, štev. spisa 589. — 68. Mlada Brazda, 1939, št. 2, str. 8. — 69. Ibid., str. 7 in 8. — 70. Ibid., št. 10, str. 37, 38. — 71. Ibid. — 72. Ibid. — 73. Ibid. — 74. Brazda, I/1934, št. 6, str. 103, 104. — 75. AS, fond DP, fasc. 6501-6600, št. spisa 6557. — 76. Brazda, II/1935, št. 2, str. 42, 43. — 77. Brazda, II/1935, št. 5, nep. str. — 78. Primerjaj Brazda, II/1935, št. 1, rubrika Vestnik ZAKGŠ; Brazda, II/1935, št. 2, vest o Novih izdajateljih »Brazde«, nep. str. — 79. AS, fond DP, fasc. 6501-6600, št. spisa 6557. — 80. Ibid. — 81. Brazda, II/1935, št. 4, nep. str. — 82. Ibid. — 83. AS, fond DP, fasc. 6501-6600. — 84. Kmečka žena, marec 1937, št. 2, nep. str. Vabilo k zborovanju kmečkih žen in deklet; št. 3, april 1937, str. 54, 55. — 85. Ibid., št. 3, april 1937, str. 54. — 86. AS, fond DP, fasc. 6501-6600. — 87. Ibid., podatka oziroma poročila o ustanovnem obnem zboru podružnice Kranj nismo našli, je pa bilo o njenem delovanju večkrat govora. — 88. AS, fond DP, fasc. 6501-6600. — 89. Kmečka žena, september-oktober 1937, št. 8-9, str. 148, 149. — 90. Ibid., str. 144-146; mesečnik Kmečka žena, s podnaslovom Strokovni list za kmečko gospodinjstvo, glasilo Zveze absolventk kmetijsko-gospodinjstvih šol je izhajal v Mariboru 1937-1941. Od leta 1938 tudi glasilo Ženske kmečke zveze in jo je izdajal konzorcij Kmečke žene. Glasilo je svoje poslanstvo predvsem videlo v utrjevanju kmečke stanovske zavesti kmečkih žena in deklet, oživljalo je katoliško tradicijo med kmečkim ljudstvom in vzgajalo k modernemu kmečkemu gospodinjstvu. — 91. Kmečka žena, september-oktober 1937, št. 8-9, str. 146-149. — 92. Primerjaj preosnovana pravila ZAKGŠ z dne 20. julija 1939 — AS fond Društva, fasc. 16001-19000/1940, št. spisa 18617; Kmečka žena, april 1939, št. 4, str. 126. — 93. Orač, april 1939, št. 4, str. 51; Primerjaj Vestnik za organizacijska vprašanja, april 1940, št. 4, str. 14; september 1940, št. 9, str. 35; februar 1941, št. 2, str. 2. — 94. Kmečka žena, april 1939, št. 4, str. 126.

ORJUNAŠI NA SODIŠČU

JELKA MELIK

Letos mineva 65 let od znanih dogodkov v Trbovljah, ko je 1. junija 1924 prišlo do spopada članov Orjune in rudarjev.

Orjuna, skrajšano od Organizacija Jugoslovenskih Nacionalista, je delovala najprej kot Jugoslovska Napredna Nacionalna Omladina katere prvi sestanek je bil 23. 3. 1921 v Splitu.¹ Njen program, objavljen v »Pobedi« 15. 10. 1921 in kasneje priključen statutu Orjune², je v 3. in 4. odstavku prve točke določal:

»Doktrina nacionalizma vsebuje predvsem kult rase, zato podreja vse funkcije življenju posameznika in naroda, ustvarjanju posebnega organizma, ki naj izvrši etično narodovo poslanstvo. — Vsled tega propagira napredna nacionalistična omladina integralni nacionalizem v prosvetnem, pravnem, gospodarskem in socialnem življenju naroda, ki je predpogoj, da se dviga in manifestira duševna kultura naroda, ki ima svoje jedro že v svoji narodni psihi.«

Po podatkih, ki jih je navedel v svoji brošuri N. Bartulović je bila organizacija ustanovljena v Ljubljani 7. 4. 1922.³ Imela je težave pri potrditvi pravil, ker jih je takratni pokrajinski namestnik I. Hribar kar štirikrat zavrnil.⁴ Organizacije so nato ustanovljali ob italijanski meji z namenom zavarovati mejo proti Italiji, nato proti Avstriji in Madžarski in nazadnje v notranjosti Slovenije.⁵

Ime Orjuna je dobila organizacija s sprejetjem statuta 1. 11. 1922 v Splitu. Statut je potrdilo ministrstvo za notranje zadeve 28. 11. 1922, kljub temu, da je bila v 2. čl. dovoljena uporaba fizične sile.⁶ Ta člen je namreč določal: „Namen organizaciji je s pomočjo vseh moralnih, intelektualnih, po potrebi pa tudi fizičnih moči svojih članov stati na braniku vseh političnih, kulturnih in gospodarskih uspehov, ki jih je jugoslovanski narod dosegel s svojim ujedinjenjem;

- s svojim delovanjem izven vseh strankarskih, razrednih in verskih interesov kakršnekoli grupacije v državi dvigati in širiti v narodu jugoslovansko misel enotnosti in zavest dolžnosti napram zajednici, narodu in državi;
- energično nastopati proti vsakemu delovanju, ki bi moglo ogroziti temeljne pogoje narodne bodočnosti — edinstva naroda in države;
- boriti se proti vsej pojavom, ki izražajo stremeljenje za separatizmom, plemenskim ali verskim;
- pomagati pri zgraditvi edinstvenega rasno-nacionalnega jugoslovanskega tipa in izrazite jugoslovanske nacije itd.“

Tako kot so dokaj nejasni začetki organizacije je nejasen tudi njen konec. Orjuna je bila razpuščena 28. 6. 1926 na ozemlju ljubljanske oblasti.⁷ V celoti pa organizacija verjetno ni bila razpuščena pred ukinitvijo ustave in proglasitvijo diktature 6. 1. 1929.

V tem prispevku ne nameravam obravnavati delovanja Orjune v celoti temveč opozoriti le na nekatere primere njenega delovanja, ki so razvidni iz spisov Deželnega sodišča v Ljubljani.

Prvi kazenski spis,⁸ ki ga bom opisala se začelja na območju Okrajnega sodišča Cerknica torej ob italijanski meji. 3. januarja 1922 so orožniki iz Rakeka, zaradi suma »ovaduštva«, aretirali Josipa Urha iz Postojne in ga v večernih urah istega dne oddali v zapore sodišča v Cerknici. Ponoči, v zgodnjih jutranjih urah naslednjega dne pa sta se pri sodnem slugi Gašperju Jesenovcu oglasila dva moška, ki sta se izdajala za uradnika obmejnega komisariata na Rakeku. Trdila sta, da morata zapornika odpeljati nazaj na Rakek na zaslišanje. Sodni sluga jima je, kot je razvidno iz njegove izpovedi, po krajšem prerekanju, češ, da mora zapornik po odredbi sodnika zjutraj v Ljubljano, izročil jetnika. Sodnik je za nočni dogodek zvedel šele zjutraj in nekaj ur za tem, ko se je prepričal, da na obmejnem komisariatu v Rakeku o tem nič ne vedo, tudi ugotovil, da je šlo za prevaro. Sklepal je, da je zaprti s prijatelji-osvoboditelji ušel čez mejo domov.,

»Tako je ostala stvar do sobote 7. januarja« je napisal sodnik v uradni zaznambi, ki jo je kasneje poslal na Deželno pravdnitvo v Ljubljano in nadaljeval: »v

soboto dopoldne pa pove sodni sluga Jesenovec v uradu, da je bil Urh najden blizu meje na italijanski strani s prestreljeno glavo. Sedaj je prišel sum, da Urha niso odpeljali prijatelji... Sodnik je bil v težavnem položaju, kajti Urh je bil ubit na italijanski strani, z druge strani je bilo pa sodišče prizadeto, ker je bil Urh vzet iz sodnih zaporov.«

Kljub temu je začel sodnik še isti dan, 7. 1., kazenski pregon proti »neznanim storilcem« in zaslišal najprej nekaj oseb: komandirja obmejne straže iz Unca, obmejnega komisarja z Rakeka ter fotografa iz Unca. Prvi dve priči naj bi razjasnili okoliščine po umoru, tretja je bil očividec. Od komandirja obmejne straže je izvedel, da sta truplo našla dva ruska vojaka obmejne straže v Uncu in da je na kraju kaznivega dejanja opravila ogled italijanska sodna komisija. Pritoten je bil tudi obmejni komisar z Rakeka. Na zaslišanju je povedal med drugim, da ljudje slovenske narodnosti onstran meje govorijo, da je bil Urh »velik lump, ki je veliko škodoval našim ljudem... da je bil fašist in da se je udeleževal kot pomočnik Petrolinija, voditelja fašistov v Postojni, vseh fašistovskih pohodov proti našim ljudem... Bil je tudi italijanski vo-hun.« Povedal je tudi, da je od maršala karabinjerjev, ki je prisostvoval ogledu izvedel, da so tudi pri Idriji našli mrtvega fašista, ubitega na isti način, le nekaj korakov od meje. Tretja in najpomembnejša priča, fotograf iz Unca, se je sodišču sam javil. V noči, ko se je zgodil zločin je spremljal dve ženski, ki sta hoteli čez mejo prenesti nekaj tobaka. Videl je lep voz v katerega sta bila vprežena dva prav tako izredno lepa konja, kakršnih niso imeli kmetje. Videl je kako se je voz ustavil, kako je nekaj moških skočilo v voza in odšlo v gozd prav tja kjer je bil kasneje najden mrlič, slišal je iz gozda prepričljivo nato tri strele.

Ta izpoved je iskanje storilcev usmerila na Planino, na Windischgraetzovo graščino, saj je bilo znano, da je imelo posestvo⁹ zelo lepe konje. V ponedeljek 9. januarja so orožniki žandarmarijske postaje na Rakeku aretirali in pripeljali v zapore okrajnega sodišča na Cerknici štiri osebe. V ovadbi beremo, da so: »Vladislav Arko, rojen 6. 1. 1898 v Postojni, carinik IV klase, Miha Čop, rojen 10. 10. 1888 na Blejski Dobravi, glavni revizor centralne blagajne na Rakeku, Josip Kukec, rojen 27. 2. 1894 v Postojni, delavski nadzornik pri upravi državnih veleposestev,¹⁰ osumljeni umora Josipa Urha.« Po »Opisu dejanja«, ki je sestavni del ovadbe pa povzamemo na kratko:

Dne 3. 1. 1922 okrog 23. ure so prišli osumljeni v hlev kneza Windischgraetza pri Planini, zahtevali od hlapca in kočijaža, da vprežeta konja v voz ker se bodo odpeljali na Rakek. Kočijaž se je ponudil peljati voz a so ga zavrnilo in se sami odpeljali. To so osumljeni tudi priznali, odločno pa so zanikali, da so kakorkoli sodelovali pri umoru. Pri hišni preiskavi so orožniki našli pri Arku nabit browning in ugotovili, da je bilo iz njega pred kratkim streljano, sabljo in vojaško bluzo, pri Kukcu vojaško puško, pri Žnidaršiču pa so našli nabit browning v njegovem žepu. Še istega dne 9. 1., so prišli na sodišče v Cerknici major,

Del slovenskih udeležencev kongresa Orjune 1925. leta v Beogradu na izletu v Zemunu. Skrajno levi je Josip Kukec

poročnik in dva vojaka. Z besedami: »Zakaj vi naše ljudi zapirate, odmah ven z njimi« in grožnjami z karabinko so zahtevali od sluge, da izpusti Arka, Čopa, Kukca in Žnidaršiča. Sluga sam ni upal več ukrepati in je poiskal sodnika, ki je po tem dogodku napisal že zgoraj omenjeno uradno zaznambo v kateri na koncu navaja: »V Cerknici je major posredoval pri sodniku in sodnik je izpustil jetnike proti pismeni izjavi majorjevi, da bodo jetniki na zahtevo sodišča na razpolago in ker je bila stvar sodniku tako naslikana, kakor da gre za vojaško zvezo ali morda za vojaško krivdo in tako je moral sodnik smatrati, da ni pristojen za uradovanje, posebno ker se je sodniku tudi namignilo, da je bil očrnljen, namreč sodnik, kot državi nevaren ali vsaj nenaroden in zato se je sodnik še posebej bal, da ne bi, čeprav po krivem zatožen, škodil državi s svojim postopanjem in zato je jetnike izpustil. Sodniku se je reklo, da bode stvar hitro urejena in zato je čakal do danes s predložitvijo spisov. Ker se pa zdi, da gre za organizacijo, morda celo za državno organizacijo, proti kateri sodišče ne sme postopati, sklene sodnik da predloži spise pristojni oblasti namreč državnemu pravdnistvu posebno tudi radi tega, da bi se vedel ravnati za naprej v podobnih slučajih.«

Deželno sodišče v Ljubljani je 28. 1. 1922 prejelo predlog Državnega pravdnistva Ljubljana, da se uvede uvodna preiskava zoper Arka, Čopa, Žnidaršiča in Kukca zarasi suma hudodelstva navadnega umora ter zoper Jesenovca zaradi suma hudodelstva sokrivde pri umoru in da se proti vsem petim odredi preiskovalni zapor. Sodišče je torej odprlo kazenski spis, vanj vključilo vse dokumente okrajnega sodišča in

začelo z iskanjem dokazov. Predvsem je zaslišalo vse obdolžene in preko deset prič. Obdolženci so vztrajali pri svojem prvem zagovoru, da so namreč Arko, Čop in Žnidaršič kritičnega večera popivali v gostilni Kiauta na Planini, da je Žnidaršič obljubil Arku in Čopu prevoz domov na Rakek in obljubo izpolnil tako, da je na Windischgraetzovem posestvu, kjer je bil v službi, ukazal pripraviti voz. Skupaj s Kuckem, prav tako uslužbencem posestva, sta odpeljala Arka in Čopa do Rakeka in se vrnila na posestvo, kjer sta tudi stanovala. Zanimiva pa je izjava ene priče, žene fotografa, že omenjenega očitvidca zločina. Povedal je, da je njen mož sedaj v Linzu, kjer ima službo kot mehanik. V noči od 12. na 13. januar sta namreč vdrla v njuno hišo dva moška. Eden je bil Arko, drugega ni poznala. Moža sta napadla in tepla s puško, mu grozila z ubojem, češ kaj je imel opraviti ponoči zunaj. Pol ure za tem, ko sta napadalca odšla se je oblekel in odšel čez mejo.

Med dokumenti v spisu pa moram omeniti še dopis Okrajnega sodišča v Postojni v katerem je to sodišče prosilo Okrajno sodišče v Cerknici za zaslišanje določenih oseb in za informacijo o rezultatih poizvedb za storilci zločina ter mu obenem poslalo obdukcijski izvid iz katerega je razvidno, da je Urh umrl zaradi dveh strelcev v glavo in enega v prsi. Zadet je bil še z enim strelom v nogo ter poškodovan na zatilniku z nekim ostrim orožjem. Ugotovljeno je bilo tudi, da so bili trije strelci izstreljeni iz samokresa kalibra 9 mm in eden iz puške. Na predlog državnega pravdnika temu dopisu ni bilo odgovorjeno in prav tako na njegov predlog je deželno sodišče izdalo 29. 3. sklep, da

se preiskava ustavi in obdolženci takoj izpusto na prosto. Opisana kazenska zadeva je uvrščena v prispevek zaradi domneve, da gre za začetke delovanja Orjune oziroma njene predhodnice. Trditev temelji deloma na samem značaju delikta, deloma na opazkah sodnika okrajnega sodišča in končno na enem izmed osumljenih storilcev kaznivega dejanja, ki se kasneje pojavi kot storilec novega kaznivega dejanja, tokrat že izrečno označen kot član Orjune.

Kazenski spisi Deželnega sodišča v Ljubljani v letih 1923 in 1924 kažejo, kako se je dejavnost Orjune razmahnila. Kazala se je pred vsem na ulicah in v gostilnah kjer so orjunaši izzivali, grozili, se pretepali in tudi streljali. O njihovih izgrelih je dnevno poročal Slovenec vendar vedno povdarjajoč, da policija ni smela nastopati, da je oblast to početje ne le trpela temveč ga celo podpirala.¹¹ Na sodišču se je vendarle nabralo nekaj spisov. Nekateri postopki so bili zaradi pomanjkanja dokazov ustavljeni, nekateri so se končali z oprostivijo, padle so tudi obsodbe.

Med sodnimi spisi je zopet kazenska zadeva z območja Okrajnega sodišča v Cerknici,¹² kamor je 12. julija 1923 prispela ovadba žandarmerijske postaje Rakek. Iz ovadbe in kasnejšega postopka pred zgoraj omenjenim sodiščem razberemo, da je 8. julija 1923 priredilo gasilsko društvo letno veselico v gostilni na Rakeku. Istega dne je imelo veselico tudi društvo »Orjuna Rakek« v gostilni na Uncu. Po zaključku te druge veselice je nekaj orjunašev prišlo na veselico na Rakek, med njimi: Josip Kukec, ki ga že poznamo, Evgen Lutman lesni manipulant, rojen 26. 6. 1899 v Velikih Laščah ter Egidij Peric uradnik, rojen 1. 9. 1896 v Trstu. Peric je nekega gosta začel zmerjati, da je »švaba« nato pa sta ga skupaj z Kukcem napadla, »ga tolkla s pestmi po glavi in obrazu ter mu prizadejala glasom priloženega zdravniškega spričevala lahke telesne poškodbe. Na ta napad nastalo je med množico vznemirjenje in morali so člani gasilnega društva narediti red in mir.« Lutman je začel groziti s samokresom, Kukec pa je teklen po karabinko in z njo ustrahoval nekaj ljudi pred gostilno. Prestrašeni gostje so poklicali na pomoč orožnika, ki je bil slučajno v gostilni. Tudi proti njemu je Kukec naperil puško in mu grozil, da ga bo ubil. Kasneje pri hišni preiskavi so orožniki pri Kukcu zasegli dve karabinki in samokres, pri Lutmanu pa primitivni browning. Na zaslišanju je edino Peric priznal dejanje, Kukec je zanikal, da je sodeloval v pretepu, glede puške pa je trdil, da se je z njo branil pred množico, ki je, ko je Peric ušel, navalila nanj in na Lutmana. Prav tako se je zagovarjal tudi Lutman in trdil tudi, da ni imel samokres temveč le cigaretno dozo. V nadaljnjem postopku je Deželno pravdnništvo vložilo pri Deželnem sodišču obtožbo zoper Kukca in Lutmana, da sta zakrivila: »Hudodelstvo javne posilnosti z nevarnim pretenjem« po čl. 99 kazenskega zakona,¹³ prestopok »nalaščne poškodbe na telesu ali pa take, ki se primeri pri tepežih« po čl. 411 kazenskega zakona ter prestopok zoper zakon o posesti in noši orožja z dne 28. 2. 1922. Glede Perica pa je predlagalo Okrajnemu so-

dišču v Cerknici, da ga kaznuje za prestopok po 411 čl. kazenskega zakona. Kako je postopalo cerkniško sodišče iz spisa ni razvidno, ljubljansko sodišče pa je Lutmana v celoti oprostilo obtožbe, češ, da se je pri njem res našla cigaretna doza podobna samokresu in je zaradi pomanjkanja protidokazov sodišče verjelo njegovemu zagovoru. Prav tako tudi ni bilo dokazov, da je Lutman sodeloval pri pretepanju in tudi ne, da bi imel orožje za katerega bi potreboval dovoljenje. Tudi Kukca je sodišče oprostilo obtožbe hudodelstva po čl. 99 kazenskega zakona ker je po izrečni grožnji zbežal in je smatralo sodišče, da je bilo iz njegovega obnašanja razvidno, da »da ni imel namena resno ogrožati oseb, ki so mu prišle nasproti.« Obsodilo ga je le za oba zgoraj navedena prestopka in to na 200 din denarne kazni oziroma v primeru neizterljivosti na 4 dni zopora.

Kazenski spisi, ki so nastajali ob kazenskih postopkih proti orjunašem so navadno zelo zajetni. Iste osebe so bile prisotne pri večih orjunaških akcijah, ki so si sledile v majhnih časovnih intervalih in zato je sodišče obravnavalo več storilcev in več kaznivih dejanj skupaj, dostikrat pa je nato združilo še več kazenskih zave.

Tako je bila 26. 1. 1924 izdana sodba deželnega sodišča, s katero so bili obsojeni: Anton Hrovatin, rojen 16. 2. 1899 na Opčinah pri Trstu, trgovski pomočnik v Ljubljani; Pavel Arzenič, rojen 28. 8. 1892 v Iloku, carinski uradnik v Ljubljani; Ivan Omerza, rojen 15. 4. 1903 v Novem mestu, trgovski pomočnik v Ljubljani; Franc Gerbec, rojen 27. 12. 1902 v Trstu, trgovski pomočnik v Ljubljani ter Miha Sviličič, rojen v Konuši, star 27 let, delavec v Konuši, vsi za »hudodelstvo javne posilnosti s silovitim napadom na tuje nepremakljivo blago« po čl. 83 kazenskega zakonika, Anton Hrovatin tudi za »prestopok hudobne poškodbe tuje lastnine« po 468 čl. kazenskega zakonika in Pavel Arzenič tudi za »prestopok nalaščne poškodbe na telesu ali pa take, ki se primeri pri tepežih« po čl. 411 kazenskega zakonika in sicer Antona Hrovatina na 2 meseca, Pavla Arzeniča na 6 tednov, ostale pa na 1 mesec »navadne ječe«. ¹⁴ V obrazložitvi obsodbe glede je zapisano: »Ker je Franc Erklavc v kavarni "Merkur" vzel Antonu Hrovatinu orjunaški znak, kakor navaja obtožba, se je dne 7. 5. 1923 A. Hrovatin s soobtoženci napotil v gostilno "Pri Trnovskem zvonu", da bi tam od Erklavca izsilil vrnitev odvzete-ga znaka. V gostilni so obtoženci obstopili F. Erklavca, mu nastavili na prsa samokrese, pri čemer mu je P. Arzenič zapovedal, da dvigne roke ter zahteval vrnitev znaka. Nekdo je pri tem preiskal Erklavcu žepe in Arzenič mu je zapredil, da mu bodo razbili hišo in stojnico, ako ne vrne znaka. Obtoženi Jeremič¹⁵ je še dostavil, da ga bodo umorili. Nato je Arzenič rekel Hrovatinu, naj da Erklavcu zaušnico, kar ta tudi storil, kakor tudi ostala obtožena Arzenič in Jeremič. Ko je gostilničar Grajzer hotel napraviti red, mu je Arzenič zavrnil, da so danes oni gospodarji v gostilni in da bo naslednjega dne mrtev. Prestrašeni gostje so odšli v drugo sobo in zaklenili vrata, pa so

obtoženci zopet navalili in vrgli vrata s tečajev.«

V dokaznem postopku je sodišče zaslišalo obdolžene in več prič. Vsi obtoženci so dejanje le deloma priznavali, tajili so predvsem, da so bili oboroženi. Trdili so namreč, da samokresi niso bili pravi temveč, da so bili le tintniki v obliki samokresa oziroma doza za očala v obliki samokresa. Vendar je sodišče smatralo dejanje za dokazano na podlagi izjav prič in policijske ovadbe.

V končnem postopku je sodišče zgoraj opisano kazensko zadevo združilo še z dvema v začetku samostojno obravnavanimi zadevama. Pri prvi¹⁶ je bil uveden kazenski postopek na podlagi ovadbe ravnatelja I. delavskega konzumnega društva Alojzija Kocmurja, ki navaja: »Dne 6. septembra t.l. je porabila "Orjuna" s petkrat večjimi črkami kakor ostalo besedilo, kar da sklepati, da je bil glavni smoter cele prireditve-agitacija za "Orjuno" ... Popoldne med 4 in 5 uro je prišel Pavel Arzenič ... v prodajalno I. delavskega konzumnega društva v Ljubljani na Kongresnem trgu št. 2. in zahteval od našega osebja, da mora obesiti te letake v izložbo. Naši uslužbenci so to ovadenčevo zahtevo odklonili, ker bi razobešanje reklame za "Orjuno" glede na značaj naše zadruge vsekakor pomenilo smešenje zadruga. Ker so naši uslužbenci ovadenčevo zahtevo zavrnil, se je ovadenec razljutil in grozil v naši trgovini, da nam bodo Orjunaši vse izložbe razbili. Pri tem sta sekundirala ovadencu Arzeniču tudi še dva njegova tovariša ... Ko je ovadenec videl, da se mu tudi z grožnjami ne posreči pripraviti naših uslužbencev do tega, da bi dotične letake nalepili v izložbo ... je sam pritrtil letak na naša vrata ... Ko je eden izmed naših uslužbencev letak snel, je ovadenec planil takoj v družbi nekaj svojih tovarišev za dotičnim našim uslužbencem v našo vežo in ga preganjal v gostilniške prostore v podprtiličju, nato pa napravil na stopnišču, ki vodijo v našo gostilno velik hrup in krik ... Ko sem proti 7^h hotel zapustiti prostore Konzumnega društva — vsled hrupa se namreč načelstvena seja ni mogla vršiti, sem zagledal ovadenco stati na cesti in se prerekati s policijsko stražo. Stopil sem k policijskemu stražniku ... ter mu rekel kazaje na ovadenco "To je dotični gospod, ki je prej v naših prostorih razgrajal in grozil z napadom." ... V istem hipu me je ovadenec udaril čez levo uho, sence in oko s tako silo, da se mi je pred očmi zatemnilo in da sem hipno izgubil vid. Opotekel sem se in so me navzoči moji prijatelji prestregli, da nisem padel ... Po izvršenem dejanju je skušal ovadenec junaško ubežati. Med begom je še enako kakor mene udaril tudi člana nadzorstva I. del. konz. društva g. Ivana Krvina in tudi njega po obrazu poškodoval.« Po izvedenem dokaznem postopku je na podlagi delnega priznanja obdolženca, izjave prič Ivana Krvine in Alojzija Kocmurja ter zdravniškega spričevala smatralo sodišče tudi to dejanje za dokazano ter ga označilo kot prestopok po čl. 411 kazenskega zakona, čeprav je po mnenju izvedenca-zdravnika Arzenič povzročil Kocmurju težko telesno poškodbo.

Pri drugi kazenski zadevi¹⁷ pa je bil kazenski po-

stopok sprožen s policijsko ovadbo Antona Hrovatina, ki naj bi storil več deliktov. V zapisniku, ki ga je sestavilo Kr. policijsko ravateljstvo ob aretaciji je zapisano, da je bil Hrovatin »ustavljen v Prešernovi ulici in predveden na policijsko ravateljstvo od policijskega stražnika Anton Sojer-ja o priliki demonstracij po protestnem shodu v prilog koroškimi in primorskimi Slovencem. Navedeni je bil v Knaflevi ulici aretovan radi vmešavanja v službo, s tem, da je hotel rešiti enega aretovanca iz rok nadstražnika Franc Lupinca ... Ko mu je stražnik Sojer napovedal aretacijo, se mu je iztrgal iz rok in stekel; pozneje ga je aretaval nadstražnik Gradišek. Ko je na stražnici odložil suktnjo in čepico na klop, je pregledal nadstražnik Josip Luin suktnjo in čepico, ter našel v čepici priloženi samokres s 6 naboji, od katerih so trije izstreljeni. Ker se je pri nocojšnjih demonstracijah streljalo med demonstranti, se sumi, da je streljal Hrovatin. Ta sum je tembolj opravičen, ker so bili od strani demonstrantov ravno trije strelji, od istih prvi na Poljanski cesti, drugi na Vodnikovem trgu in tretji v Prešernovi ulici; vsi trije neposredno pred aretacijo Hrovatina.

Nadstražnik Luin spozna Hrovatina za tistega, ki je dne 27. t.m. okrog 21.1/2 ure splezal po žljepu pred Jadransko zavarovalnico Pod Trančo, št. 2 in tam odtrgal en del droga, ki rabi za senčenje. Ko je bil nato prejet od višjega nadz. Slanovca, se mu je iztrgal, ter zbežal med druge demonstrante.« Hrovatina je sodišče obsodilo le za zgoraj že omenjeni prestopok po čl. 468 kazenskega zakona. To dejanje je obdolženec tudi priznal, glede ostalih deliktov pa ga je sodišče oprostilo obtožbe z utemeljitvijo: »Da bi obtoženi Anton Hrovatin oddal ob priliki demonstracij 3 strele in da bi nosil, oziroma posedoval neprijavljeno orožje-samokres, se sodišče ni moglo prepričati, ker je povsem podana možnost, da je v veliki množici tudi drug streljal in je verjetno, da bi pri številnih aretacijah ob dogodku kak drug položil samokres v čepico obtožencu.« Vidimo torej, da je sodišče z obtoženci postopalo zelo milo tako pri obsodbi kot pri izreku kazni. Po zakonu bi moralo sodišče odmeriti kazen v mejah, ki jih določa kazenski zakon za najtežje kaznivo dejanje, ki ga je storil obsojenec in za hudodelstvo po čl. 83 kazenskega zakona je bila predvidena kazen od 1—5 let težke ječe. Kazenski zakon je tako izredno omilitev kazni, ko sodišče določi lažjo vrsto zopora in skrajša kazen pod 6 mesecev, dovoljeval v primerih kadar je sodišče iz več olajševalnih okoliščin lahko trdno upalo v poboljšanje zločinca (54. čl. k.z.). Kljub tej, lahko rečemo celo ugodni obsodbi, so se vsi obsojeni pritožili. Stol sedmorice, oddelek B v Zagrebu kot kasacijsko sodišče je 25. 11. 1925 zavrnilo pritožbe Arzeniča, Omerze in Gerbca a razveljavilo obsodbo glede Sviličiča in vrnilo zadevo deželnemu sodišču v ponovno razpravo, češ, da ugotovitve rabsodbe ne razodevajo s čim in kako je bil ta obtoženeec dejansko udeležen na izvršitvi kaznivega dejanja. Kakšna je bila nova rabsodba iz spisa ni razvidno. Ugotoviti je možno le, da so Omerza, Gerbec in Hrovatin kazen prestali, Arzenič pa se

je obrnil še na kralja s prošnjo, da bi mu spregledal naloženo kazen in utemeljitivo, da je imela zadeva »zgolj politično ozadje in gre za navadno politično demonstracijo proti političnemu nasprotniku iz nacionalnih motivov«. Prošnjo je kralj deloma uslišal in mu kazen zapora zamenjal za denarno kazen v znesku 420 din.

V letu 1924 je dejavnost Orjune dosegla vrhunec. Navajam nekaj podatkov iz kazenskega spisa, ki je nastal na podlagi policijske ovadbe, katere sestavni del je zajeten zapisnik številnih poročil stražnikov in policijskih detektivov, naznanil institucij in posameznikov, neposredno po trboveljskih dogodkih v Ljubljani.¹⁸ V tej ovadbi beremo: »Državnemu pravdništvu se naznanja, da so po trboveljskih dogodkih, oziroma pred pogrebom žrtev Orjune hodili nekateri Orjunaši po hišah v Ljubljani ter od raznih oseb z nevarno grožnjo zahtevali, da se razobesijo žalne zastave... Kakor so tuuradne poizvedbe dognale prihaja kot glavni krivec v poštev: Ignacij Oblak, roj. 30. 3. 1900 v Ljubljani, oženjen, bivši ključavničar tobačne tovarne, stanujoč v Florjanski ulici šte. 19.« Iz poročila varnostne stražnice je razvidno, da je Oblak istega dne 2. 6. 1924 zvečer z gomijevko surovo pretepel nekega Krašovca. V policijskem zapisniku najdemo tudi prijavo (brez datuma) Franca Žarna, ravnatelja Gospodarske zveze na Dunajski cesti 29: »Pred 1/4 ure je prišel k meni Oblak, se predstavil kot zastopnik Oblastne orjune ter v njenem imenu zahteval, da moram takoj pustiti raz poslopje obesiti žalno zastavo sicer bodo Orjunaši tekom 1 ure razbili poslopje. Pri tej priliki je orjunaš Oblak segel v zadnji hlačni žep in iz njega na polovico izvlekel revolver, nato pa ga zopet pustil pasti nazaj v žep... Ker se vsled te grožnje bojim, da bodo Orjunaši svojo grožnjo res izvršili prosim za primerno zaščito in pomoč od strani policije.« Poročilo policijskega detektiva z dne 11. 6. še dodaja, da je med tem, ko je šel Žaren na policijo prijaviti zadevo, prišlo še deset orjunašev v poslopje Gospodarske zveze kjer so »strašno vpili in razgrajali, češ, da bodo vse razbili s čimer so potem prisilili Žarna, da je razobesil zastavo. Kdo so bili ti orjunaši se ni moglo ugotoviti.« V omenjenem policijskem zapisniku je tudi dopis Uprave Slovenca, Domoljuba in Bogoljuba z dne 4. 6. 1924: »Usojamo se vljudno javiti, da se nam godi velika krivica pri razpečevanju dnevnika "Slovenca" po Ljubljani. V dokaz navajamo naslednja dejstva: Včeraj dne 3. t.m. dopoldne je nek neznan nasprotnik kljub protestu odvezel 30 izvodov "Slovenca" invalidu Leopoldu Šlajpahu in Frančiškanskemu mostu, danes dopoldne med 8. in 9. uro je bilo pa 18 izvodov "Slovenca" odvzetih in raztrganih v trafiki Šterkovič na Dunajski cesti, ter približno enako število trafiki Blaž tudi na Dunajski cesti. Enako se je zgodilo trafiki Sitar na Florjanski ulici št. 22 kateri je danes dopoldne neznanec odvezel 13 izvodov "Slovenca". Pripeljal se je tja na kolesu. Od drugod doslej še nimamo poročil, a ljudje, ki prihajajo po Slovenca v upravo pripovedujejo, da ga po celem mestu ni več dobiti. — Ker trpi podpisana uprava

vsled tega veliko škodo in ker je treba, da se proti takim, doslej v kulturnem svetu nepoznanim dogodkom takoj v pričetku temeljito nastopi, prosimo ugledno ravnateljstvo, da izvoli nemudoma ukreniti vse potrebne korake.« Končno najdemo v policijskem zapisniku še prepis prošnje Društva tiskarnarjev velikemu županu, da ukrepa v smislu zaščite svobode grafičnih podjetij, kjer navaja: »Dne 2. 6. t.l. se je zglasila v ljubljanski tiskarni Merkur deputacija organizacije Jugoslovanskih nacionalistov in zahtevala, da se v tej tiskarni takoj preneha s tiskanjem lista "Glas svobode" in "Strokovna borba", če se hoče tiskarna izogniti morebitnim neprijetnim posledicam in temu, da bi sicer zletela v zrak.« Na podlagi obravnane policijske ovadbe ter preiskave v kateri je preiskovalni sodnik zaslišal preko deset prič je moglo državno pravdništvu vložiti obtožbo pri Deželnem sodišču v Ljubljani le zoper že omenjenega Ignacija Oblaka. Drugih storilcev ni bilo mogoče ugotoviti. Oblak je dejanje v glavnem priznal, tajil pa je, da je bil oborožen.

Istočasno je pri deželnem sodišču tekkel še eden kazenski postopek zoper Oblaka, katerega predmet je dejanje, ki se je zgodilo 30. 6. istega leta zvečer v gostilni pri Zupanu na Krakovskem nasipu.¹⁹ Prišla je skupina orjunašev, obstopila J. Malina, J. Turšiča in F. Jerino, jim z vzklikom »roke v vis« namerila samokrese na čelo, jim preiskala žepe in dva tudi telesno poškodovala. Državno pravdništvu je vložilo obtožnico le za I. Oblaka ker ga je J. Malin spoznal. V obtožnici je pravdništvu tudi predlagalo združitev obeh opisanih kazenskih zadev. Po opravljeni glavni obravnavi je sodišče razsodilo, da je Oblak zakrivil: 1. »hudodelstvo javne nasilnosti z izseljevanjem« po 98. čl. k.z. z dejanjem v Zupanovi gostilni in ko je z grožnjami hotel izsiliti izobešanje žalnih zastav, 2. poiskus prestopka lahke telesne poškodbe po čl. 441 k.z., ko je pretepel Rudolfa Krašovca, 3. prestopok zoper varnost lastnine po 468 čl. k.z., ko je po trafikah uničeval časopis Slovenec in 4. prestopok po 2. in 4. členu zakona o posesti orožja ker je nosil strelno orožje brez dovoljenja pristojnega organa.²⁰ Obsodilo ga je na »5 mesecev težke ječe dopolnjene in poostrene z enkratnim samotnim zaprtjem v temnici, enim postenjem in enim trdim ležiščem vsak mesec.« Po zakonu bi moral biti Oblak obsojen na težko ječo od šestih mesecev do enega leta a mu je sodišče »z ozirom na obtoženčevu ženo in tri otroke kazen izreklo pod najnižjo zakonito mero zato pa poostrilo«. Državno pravdništvu ni bilo zadovoljno z izrekom kazni in je kot utemeljitev navedlo, da je iz poizvedb, ki jih je opravilo sodišče razvidno, da je I. Oblak »na glasu kot pretepač, podvržen pijači, da zanemarja svojo družino ter se klati naokoli z drugimi ženskami«, da torej izredna omilitev kazni ni utemeljena. Višje deželno sodišče v Ljubljani je kazen zvišalo na šest mesecev težke ječe, dopolnjene in poostrene kakor je določila prvostopna sodba.

Navedeni primeri, kot je bilo že omenjeno, seveda ne prikazujejo celote delovanja Orjune vendar ilustrirajo

rajo v določeni meri njen razvoj. V začetku organizacija zlorabi prizadetost zaradi meje in delovanja fašistov ter ob tem uživa določeno podoro države. Z leti narodno obrambna dejavnost stopi v ozadje, v ospredje pa napadalnost proti nasprotnikom unitaristične oblasti. V borbi za red v državi postane Orjuna glavna nosilka nereda in tudi podpora države, kot nam kaže zadnji primer, slabi.

OPOMBE

1. Niko Bartulović, *Od Revolucionarne Omladine do Orjune*, Split 1925, str. 81 (v nadaljevanju Bartulović). — 2. Statut in program organizacije jugoslovenskih nacionalista, Ljubljana 1923, str. 31. — 3. Bartulović, str. 93. — 4. Bartulović, str. 101. — 5. Bartulović, str. 101. — 6. Ivan Hribar, *Moji spomini*, II. del, Ljubljana 1984, str. 456. — 7.

Boris Wider, *Naša kronika*, Kronika 3, 1936, str. 191. — 8. Vsi uporabljeni viri so v Arhivu SR Slovenije, fond Deželnega sodišča v Ljubljani. Vr 124/22 (dalje citiram Deželno sodišče v Ljubljani). 9. Uradni naziv: Državni upravitelj veleposestva (zapuščine) Hugona Wer. Windischgraetza pri Planini in Cerknici. — 10. Isto kot pod opombo 9. — 11. Slovenec, 7. junij 1924, str. 2. — 12. Deželno sodišče v Ljubljani, Vr 1217/23. — 13. Kazenski zakon o hudodelstvih, pregreških in prestopkih z dne 27. maja 1852, št. 117 drž. zakonika, zbirka avstrijskih zakonov v slovenskem jeziku, Ljubljana 1889, okrajšano k.z. Vse nadaljne omembe kazenskega zakona se nanašajo na ta zakon. — 14. Deželno sodišče v Ljubljani, Vr 805/23. — 15. Postopek proti S. Jeremiču se je na predlog državnega pravdnika prekinil, ker ga ni bilo mogoče izslediti. — 16. Deželno sodišče v Ljubljani, Vr 1314/23. — 17. Deželno sodišče v Ljubljani, Vr 1509/23. — 18. Deželno sodišče v Ljubljani, Vr 808/24. — 19. Deželno sodišče v Ljubljani, Vr 884/24. — 20. Pri poimenovanju kaznivih dejanj pod točkami 1—4 je upoštevana terminologija sodbe Vr 884/24 in ne kazenskega zakona.

GRADNJA KOPALIŠČA ŠPORTNEGA KLUBA ILIRIJE

BORIS ROZMAN

Številna društva kjer so se Ljubljanci ukvarjali z različnimi vrstami športa, so po prvi svetovni vojni zopet začela z delovanjem. Poleg popularnega nogometa so se tedaj začele uveljavljati tudi panoge, ki so bile prej v njegovi senci:¹ plavanje, atletika, zimski športi... Klubi,² ki so bili ustanovljeni izključno kot nogometni, so kmalu začeli spreminjati svoja imena. Postajali so športni,³ nogomet v njih pa le sekcija kluba.

PLAVANJE

Velik napredek je doživelo plavanje, ki so ga začeli gojiti v glavnem iz tekmovalnih namenov. Seveda se Ljubljanci niso zanimali samo za takšno obliko plavalne dejavnosti. Želeli so si rekreativnega plavanja, se pravi, namakanja v vodi in ležanja na soncu. Za svoje aktivnosti pa so razpolagali samo z rekami. Zlasti poleti so imeli dovolj priložnosti za kopanje in treniranje na Savi, Ljubljanci in Gradaščici.⁴ Vsak klub je imel svoje ali najete prostore ob rekah, kjer so plavalci lahko trenirali, njihovi privrženci pa so se v bližini namakali. Pozabiti ne smemo tudi na kopališča, ki so jih nekateri Ljubljanci s pridom uporabljali (pri Črnuškem mostu, Medno, Špica).⁵ Veliko manj priložnosti so imeli za rekreativno plavanje tisti, ki zaradi službe popoldne niso mogli na oddaljena kopališča ob tekoči vodi.⁶

Najpomembnejši ljubljanski klub Športni klub Ilirija (ŠK Ilirija), je imel s svojo plavalno sekcijo, ki je bila ustanovljena že pred prvo svetovno vojno, neprestane težave. Člani kluba so želeli trenirati na Ljubljanci, ki je bila zaradi počasnega toka edina primerna za treniranje. Vendar svojega prostora ob njej niso imeli. Inženir Stanko Bloudek,⁷ eden najpomembnejših mož takratne Ilirije, je neuspešno poskusil srečo pri občini in želel pridobiti za Ilirijo pravico do treniranja v sicer takrat še edinem in enostavnem bazenu na Koleziji. Tako so bili dolgo časa gostje ljubljanskega športnega kluba, ki je imel na voljo razmeroma dobre priprave za treniranje. Zaradi gradnje teniških igrišč pa jim je sodelovanje odpovedal. Klubski člani se namreč niso hoteli sprijazniti z gosti, ki so motili mir na kopališču, namenjen ekskluzivni družbi in mirnemu kopanju. Ilirija je smela za nekaj časa postaviti na kopališču skromno desko za skakanje. Na pomoč jim je priskočilo mestno kopališče na Ljubljanci, ki pa njihovim potrebam v celoti ni moglo ustreči. Zato je bilo nekaj plavalcev, zlasti skalalcev, prisiljeno vaditi na Špici.⁸ Edini Ilirijin konkurent Športni klub Primorje je imel glede prostora nekaj več sreče, ker si je ob Ljubljanci našel nekaj 10 m dolg pas brega in si tu postavil skromno kolibo za garderobo ter tako v tej panogi konkuriral Iliriji, ki je imela premoč edino v skokih.⁹